

راه‌اندازی گشت ارشاد کتاب بعد از ۱۰کارگروه فیلتر ارشاد بی‌معنی است

الو ممیزی؟!

عاطفه جعفری

خبرنگار گروه فرهنگ

قرار است سامانه جدیدی برای نظارت مردمی بر آثار منتشرشده

خبراول چه بود؟

هفته‌گذشته اداره کتاب و‌زارت ارشاد از راه‌اندازی سامانه‌ای برای نظارت مردمی خبر داد و در توضیح آن در خبری که منتشر کرده‌اند، نوشته‌اند: «سامانه نظارت مردمی بر آثار منتشره با اهدافی مانند ارتقا و توسعه سطح نظارت پسینی بر آثار منتشره و نقش‌آفرینی بیشتر مخاطبان در پالایش و سالم‌سازی فضای محتوایی کشور در دسترس عموم مردم کشور قرار می‌گیرد.» در توضیح اینکه این سامانه قرار است چه کاری انجام دهد، نوشته شده است: «دفتر توسعه کتاب و کتابخوانی وزارت فرهنگ و

فرآیند ممیزی کتاب چگونه است؟

خیلی‌هایم پرسند مبنای ممیزی کتاب از کجا آمده است؟ و چطور این ممیزی را انجام می‌دهند؟ برای اینکه از این مسیر و فرآیند ممیزی بیشتر بدانیم، به سراغ ضوابط نشر رتقیم تا بدانیم از چه سال‌ی این قانون شکل گرفته است. اولین قانون اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب، در تاریخ ۶۷/۷/۲۰ مصوب شد و بعدها در ۸۹/۰۱/۲۴ بندهایی از آن اصلاح شد. هدف از اینکه برای نشر ضوابطی تعیین شود و در شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسید، این بود که اعتلای فرهنگ دینی و ملی در جامعه از طریق توسعه دانش و نهادینه کردن ارزش‌های اسلامی، ایرانی و انقلابی با تأمین آزادی نشر کتاب، حفظ حرمت و آزادی قلم، صیانت از جایگاه والای علم، اندیشه و ایمان دینی و همچنین ایجاد زمینه مناسب برای حضور موثر در عرصه جامعه جهانی تعیین شود.

سازوکار قانونی که برای ممیزی کتاب طراحی شده است، به‌خاطر این است که این بخش مهم فرهنگی از سوءاستفاده در امان بماند. در بندی از این قوانین آمده است:«نشر کتاب همان‌گونه که ممکن است مظهر و نمودی از آزادی‌های اجتماعی و انسانی تلقی شود، چه‌بسا مورد سوء استفاده و اشاعه لابی‌الگری فکری و اخلاق در حقوق عمومی قرار گیرد. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با همکاری دستگاه‌های ذی صلاح موظف است برای مقابله با

توسط اداره کتاب و‌زارت فرهنگ و ارشاد اسلامی راه‌اندازی شود؛ طراحی این سامانه در راستای سالم‌سازی فضای محتوایی با مشارکت مردم است. اینکه چقدر این سامانه می‌تواند موفق باشد نیاز به گذر زمان دارد و نمی‌خواهیم در این گزارش به آن بپردازیم.

ارشاد اسلامی «سامانه نظارت مردمی بر آثار منتشره» را به نشانی https://ketab.samandehi.ir با اهداف زیر در دسترس جامعه دغدغه‌مند و کتاب دوست ایران قرار می‌دهد. ارتقا و توسعه سطح نظارت پسینی بر آثار منتشره؛ نقش‌آفرینی بیشتر مخاطبان در پالایش و سالم‌سازی فضای محتوایی کشور؛ کمک به شناسایی آثار حاوی مصادیق مندرج در ماده چهار مصوبه‌اصلاحی اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر؛ رصد، شناسایی و برخورد با متخلفان در حوزه نشر؛ ارتقای کیفی سطح بررسی آثار منتشره و

جوانب منفی، حدود و ضوابط نشر کتاب را که ذیلا آمده است، مورد توجه قرار دهد و فضای سالم و سازنده چاپ و نشر کتاب را حفظ و حراست کند.» برای همین بخش، چندین ماده و بند و تبصره درنظر گرفته شده است که جزئیات فراوانی هم بر آن حاکم است و سعی شده همه ابهامات در این حوزه مشخص شود. اما شاید مهم‌ترین بخش موضوع ممیزی کتاب را باید هیات‌های نظارت بدانیم که در ضوابط نشر دو هیات برای این موضوع در نظر گرفته شده است.

طبق ماده ۵ ضوابط نشر که در شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده است، هیات نظارت بر اجزای ضوابط نشر کتاب تشکیل شده و افرادی که در آن حضور دارند به این شرح است:«این وزارتخانه هیات‌نظارتی متشکل از حداقل پنج نفر از میان صاحب‌نظران و شخصیت‌های علمی، دینی و فرهنگی وارد به مسائل کتاب و نشر و امورا اجتماعی و سیاسی و تبلیغاتی‌راانتخاب و جهت تصویب به شورای عالی انقلاب فرهنگی معرفی خواهد کرد.» طبق تبصره‌ای در این ماده قانونی، باید کارگروهی متشکل از افراد صاحب‌نظر و به انتخاب شورای فرهنگ عمومی و زیر نظر این هیات تشکیل شود و همچنین علاوه بر کارگروه‌های تخصصی فوق، کارگروه‌های استانی نیز به معرفی هیات و انتخاب شورای فرهنگ عمومی، تشکیل شود

کمک به سرعت دفتر توسعه کتاب و کتاب خوانی در امر نظارت پسینی.» همچنین در اطلاعیه نکته قابل تاملی گنجانده شده مبنی بر اینکه دفتر توسعه کتاب و کتاب خوانی از داوطلبان حضور در این طرح خواسته است تا به صورت دقیق ماده چهار مصوبه اصلاحی اهداف، سیاست‌ها و ضوابط نشر کتاب، مصوب جلسه ۶۶۰ مورخ ۸۹/۱/۲۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی را به عنوان سند بالادستی در کارشناسی کتاب‌های بزرگسال و کودک و نوجوان بخوانند و موارد مغایر با ضوابط نشر را برای

فرآیند نظارت بر کتاب شکل گیرد.

علاوه بر هیاتی که طبق ماده ۵ تشکیل می‌شود، هیات نظارت دیگری طبق ماده ۶ ضوابط نشر برای کتاب‌های کودکان و نوجوانان تشکیل می‌شود. در مورد دلایل تشکیل و اعضای حاضر در این هیات نظارت، آمده است: «نظریه حساسیت و جنبه‌های خاص کتاب‌های کودکان و نوجوانان، هیات ویژه‌ای به نام «هیات نظارت بر نشر کتاب‌های کودکان و نوجوانان» متشکل از حداقل پنج تن از افراد صاحب‌نظر و آگاه به امور تربیتی (از دیدگاه اسلامی) و مسائل خاص کتاب‌های کودکان تشکیل خواهد شد. این‌افراد راوزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی از میان صاحب‌نظران و نویسندگان کتاب‌های کودکان و نوجوانان و اشخاص آگاه به مسائل تربیتی در اسلام انتخاب و جهت تصویب به شورای عالی انقلاب فرهنگی معرفی خواهد کرد.»

همچنین سه تبصره برای این موضوع نوشته شده است: تبصره ۱- کارگروه‌های تخصصی مربوطه به معرفی هیات و تصویب شورای فرهنگ عمومی، انتخاب و تشکیل می‌شود، تبصره ۲- حداقل یکی از اعضای این هیات باید از میان صاحب‌نظران و اعضای کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان باشد و تبصره ۳- نظارت هیات مزبور از حیث شکل و محتوای کتب کودکان و نوجوانان و انطباق آنها با فرهنگ اسلامی و ایرانی و اصول

در همین صفحات فرهنگی روزنامه «فرهیختگان» بارها از اوضاع آشفته بازار نشر کتاب کودک و نوجوان گفتیم. استقبال از آثار کودک و نوجوان، همیشه در زده اول فروش کتاب قرار دارد اما این حوزه پر شده است از کتاب‌های ترجمه و آثاری که کیفیت مناسبی ندارند. شاید در نگاه اول و در یک مدیریت کاهلانه، تجویز ممیزی و حذف آثار ترجمه، به عنوان یک راه‌حل اساسی مطرح شود اما واقعیت این است که صنعت تالیف و کتاب ایرانی برای کودک و نوجوان ورشکسته شده است؛ نکته‌ای که مدیر فرهنگی و مافیای کتاب کودک و نوجوان نمی‌خواهد آن را ببیند. یکی دیگر از مطالبات جدی فعالان حوزه نشر، قدرت‌نمایی کتاب‌های

در موسم نمایشگاه و وقت نظارت شورای نظارت نمایشگاه تخلفات‌شان مشخص شده است و دائما مشتری هیات‌های تخلفات هستند. مثلا کتابی را ارشاد اصلاحیه زده، نشر فایبل را اصلاح کرده، یکی دو نسخه هم به ارشاد در اعلام وصول داده و بعد فایبل اصلاح نشده را در بازار عرضه کرده است. روزانه ارشاد با این موضوع طرفه است. نظارت پسینی کمک می‌کند به مشخص شدن این محدوده؛ مردم می‌آیند به کمک سالم‌سازی. دسته سوم پدیدآوردنگانی که بیشترین حجم از ممیزی شدن را دارند. یکی شان سرمقاله نویس فلان جاست و دیگری ویراستار و مدیر تولید فلان نشر. طبیعی است نگران شوند. آنها طرفدار آثارشیم محتوایی‌اند و از قانون فراری. سال‌ها رفتای شان در ممیزی حضور داشته‌اند و جای قانون، سلیقه‌شان را اعمال کردند و مردم را دچار مشکل و ایراد. مثلا شاید یادتان باشد ممیزی در سال ۹۸ گفت ملاک من فقط ایران است نه دین، نه سیاست و نه قانون و... دسته چهارم، آن دسته از آدم‌های همیشه معتزضند، موضوع جدیدی پیدا شده و نه می‌دانند چیست و نه مخاطب کتاب هستند. با هر صدایی همراهی می‌کنند. اصلا موضوع‌شان کتاب نیست، نشانه‌اش هم این است که یک اکانث معتبر و دارای نام و نشانی ندارند. دسته پنجم، رقابیی که فکر می‌کند همه چیز شوخی بوده و این شوخی ارشاد با مردم است. با دیگری که این ایده‌ها را اولویت نمی‌داند

بررسی دقیق تر، برخورد و جبران در سامانه نظارت مردمی گزارش کنند. از ابتدای رسانه‌های شدن راه‌اندازی این سامانه، سوالات زیادی مطرح شده است از جمله اینکه صلاحیت کسانی که قرار است در این سامانه تخلفات را اعلام کنند چگونه احراز می‌شود؟ آیا میزان تحصیلات و دانش فنی افراد به عنوان بخشی از اعتبارسنجی این شیوه نظارت درنظر گرفته می‌شود؟ و اینکه چقدر این افراد می‌توانند نظارت را مطابق بر همان سیاست‌های ضوابط نشر انجام دهند؟

فرآیند ممیزی کتاب چگونه است؟

تربیتی خواهد بود.» این راه‌م باید بگویم طبق اطلاعاتی که ما داریم، در اداره کتاب حدود۱۰گروه بررسی وجود دارد که براساس کثرت آثار وارده به اداره کتاب، این تقسیم‌بندی انجام شده است. هرکدام از این ۱۰گروه بررسی کتاب، یک سرگروه دارد. تعداد افراد گروه‌هاهم بستگی به کثرت آثار دارد. مبنی‌نظر کارشناسان حاضر در این گروه‌هاست که اعلام می‌شود یک اثر غیرمجاز، بلامانع یا مشروط است و نتیجه نظارت این افراد است که به ناشر اعلام می‌شود. در صورت اعتراض ناشر، کتاب در کمیته‌ای به نام تجدیدنظر، مجددا بررسی می‌شود. اگر ناشر رأی این کمیته را هم نپذیرد، موضوع اعتراض به شورای کتاب، مرکب از سرگروه‌ها و کارشناسان ارشد ارجاع می‌شود. اگر اعتراض تداوم باید به عنوان آخرین مرجع، موضوع در کمیته تخصصی هیات نظارت مطرح و درباره اثر بحث و تصمیم‌گیری می‌شود. این فرآیند هانشان می‌دهد پیش از این هم برای بخش ممیزی کتاب و اینکه این فرآیند باید چگونه باشد، فکر شده است. اگرچه همین فرآیند سنتی نظارت بر حوزه کتاب، اشکالات فراوانی دارد و محل نقد کارشناسان حوزه کتاب بوده، اما آن چیزی که حالا قرار است با عنوان «سامانه نظارت مردمی بر آثار منتشره» به فرآیند نظارت اضافه شود، کدام یک از ایرادات پیشینی نظارت بر حوزه کتاب را برطرف خواهد کرد؟

چرا سامانه مردمی اولویت اصلی نشر نیست؟

به نظر می‌رسد تبدیل کردن موضوع ممیزی به عنوان مسأله اصلی بازار نشر، مختص این دولت و آن دولت نیست. هرکدام از جناح‌های سیاسی و قدرتمندان تکیه‌زده بر صندلی مدیریت فرهنگی در هر دوره و دولتی تلاش می‌کنند تا حواس‌ها را از مسائل اصلی دور کرده و بازار نشر و علاقه‌مندان حوزه کتاب را متوجه موضوع ممیزی کنند. در دولت قبل، علی جنتی در اولین حضور رسانه‌ای خودش پس از انتصاب در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، انتقادات صریحی را متوجه مدیر دفتر توسعه کتاب و کتابخوانی کرد. البته این مدیر از دولت قبل در این سمت باقی مانده بود و بعد از این اظهارنظر وزیر، تغییر کرد. از همان روزهای اول دولت یازدهم به نظر

یکی از مبارک‌ترین اتفاقات ارشاد بعد از انقلاب؟

در روزهای اخیر مطالبه رسانه از مدیران ارشاد این بود که نسبت به جزئیات این سامانه اطلاع‌رسانی کنند و به جز آن اطلاعیه رسمی چیز دیگری منتشر نشده است. مسئولان وزارت فرهنگ و ارشاد از طریق فضای مجازی تلاش کردند بخشی از ابهامات را پاسخ دهند.

یاسر احمدوند، معاون فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد هم در حساب توئیتر خود در توضیح این سامانه آورده است: «طبق مصوبه ۶۶۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی، کتاب‌های منتشره در ایران از دبیرخانه این هیات مجوز دریافت می‌کنند. مجوز انتشار کتاب تضمین سلامت اثر برای مخاطب و تأیید انطباق با ضوابط نشر برای ناشر است. مجوزی که ارشاد برای انتشار اثر صادر می‌کند، معتبر است و از آن دفاع می‌کند. گاهی در برخی آثار انتقاداتی مطرح می‌شود. سامان دادن به این اظهارنظرها و جلوگیری از فشار بر پدیدآورنده، ناشر و ارشاد از دلایل راه‌اندازی این سامانه است. گاهی برخی آثار در بازار متن مجوزگرفته تفاوت دارد و این سامانه به کمک سلامت بازار و حفظ اعتبار مجوز می‌آید. هر گزارشی در این سامانه باید با ارائه کد ملی و شماره تلفن همراه فرد گزارش‌دهنده باشد، بنابراین محل اظهارات بی‌هویت برای تخریب و رقابت نیست. هر چیزی را نمی‌توان به عنوان گزارش مطرح کرد، بلکه این موارد محدود به مصوبه ۶۶۰ است. ممکن است در فرآیند اشکالاتی وجود داشته باشد که با تذکر مشفقان اصلاح می‌شود.»